

Deniz İdâdîsi de Kuleli Kışla'daydı. Kışla zamanla hem askerî hem tıbbîye idâdîleri için yetersiz hale gelince II. Abdülhamid'in emriyle Tıbbîye İdâdîsi 1901 yılında Haydarpaşa Kışlası'na taşınmıştır. 1909'da Kuleli Kışla'nın Vaniköy cephesine ek bir bina yapılmıştır.

1912'den itibaren Balkan Savaşı bina'nın tekrar hastahane olarak kullanılmasını gerektirmiş, 1913'te savaşın sona ermesiyle kışlada öğretime yeniden başlanmıştır. I. Dünya Savaşı'nın ardından İtilâf devletlerinin 1920'de İstanbul'u işgal etmesi üzerine İngilizler, Kuleli Kışla'yı depo olarak kullanmak istediklerini belirtince kışla hemen boşaltılmış, fakat İngilizler binayı Ermeni yetim ve göçmenlerine tahsis etmişlerdir. Üç ay kadar Kâğırthane civarındaki çadırlara yerleştirilen okul, Ekim 1920'de Maçka Silâhhanesi'nin yanındaki karakol binasına taşınmıştır. 1923'te Kuleli Askerî İdâdîsi tekrar Kuleli Kışla'ya nakledilmiştir.

II. Dünya Savaşı askerî lisenin kaderinde yeni bir dönemi başlatmıştır. Okul 1941'de tedbir olarak Konya'ya taşınmış, bina Cildiye Hastahanesi ve Boğaz Nakliyat Komutanlığı emrine verilmiştir. 1947 Ağustosuna kadar askerî lise bölüm bölüm Konya'dan İstanbul'a gelerek Kuleli Kışla'ya yerleşmiştir. Bu tarihten beri askerî lise Kuleli Kışla'da öğrenimini sürdürmektedir.

Kuleli Askerî Lisesi'nin yukarı okul binası 1961'de yıktırılarak tekrar inşa edilmiştir. 1965-1969 yılları arasında esaslı bir onarım gören okulun arka tarafına bir servis binası eklenmiş ve yıkılmış olan kuleler aslına uygun olarak yeniden yapılmıştır. Atletizm salonu, okul salonu gibi ek tesisler 1971-1974 yıllarına aittir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kuleli Askerî Lisesi Tarihi, İstanbul 1985 (Kuleli Askerî Lisesi Yayınları); Kenan Sayacı, "Kuleli Askerî Lisesi", *DBİst.A*, V, 115-116; Mehmet Yenen, "Kuleli Askerî Lisesi-Mimari", *a.e.*, V, 116-117.

CENAP ÇÜRÜK

KULELİ VAK'ASI

1859'da

Sultan Abdülmecid yönetimine karşı
düzenlenen isyan
ve bir suikast teşebbüsü.

Tanzimat dönemi uygulamalarının bazı kesimlerde ortaya çıkardığı hoşnutsuzluk, Kırım Savaşı'ndan sonra devletin malî durumunun sarsılması, buna karşılık toplu-

mun yüksek tabakasında görülen alafranga âdetlerin doğurduğu lüks yaşama özentsine duyulan tepkiler teşebbüsün ana sebeplerini oluşturur. Bu gelişmeler çerçevesinde istedikleri mevki ve makamlara getirilmemiş olan bir kısım askerlerle mülkiye memurları devletin yönetimini beğenmeyerek bunları ıslah edecekleri zannına ve kanaatine kapıldılar, bu amaçla 1859 yılı başlarında gizli bir cemiyet kurdular.

Abdülmecid'in padişahlığına son vermeyi amaçlayan bu cemiyet, Kafkasya kökenli askerî erkândan Bâb-ı Seraskerî Dâr-ı Şûrâ Reisi Hüseyin Dâim Paşa, Arnavut Câfer-dem Paşa, Tophâne müftüsü Bekir Efendi, İmalât Meclisi âzasından Binbaşı Râsim Efendi, Tophane kâtiplerinden Ârif Bey, Süleymaniyeli Şeyh Ahmed Efendi, Fâtih Medresesi hocalarından Nasûhî Efendi, Hezargradlı Şeyh Feyzullah Efendi ile Tophâne müşirliğine mensup yaklaşık yirmi beş kişi tarafından kuruldu. Tanzimat şairlerinden Şinâsi'nin de bu cemiyetin üyesi olduğu belirtilir. Gerçekleştirileceği bir saltanat darbesiyle ülkenin kaderini değiştireceğine inanan cemiyetin reisi Bayezid Medresesi müderrisi Süleymaniyeli Şeyh Ahmed Efendi idi. Abdülmecid'e karşı suikast tertiplemek için bir cemiyet kurma fikri de ondan çıkmıştı. Ferik rütbesinde olduğu için nüfuzundan ve parasından istifade etmek amacıyla cemiyete alınan Hüseyin Dâim Paşa başkan vekilliğine getirilmişti. Cemiyetin en faal üyesi ise aynı zamanda cemiyetin genel sekreteri mevkiinde bulunan Tophâne-i Âmire kâtiplerinden Ârif Bey'di. Ârif Bey'in başlıca görevleri arasında cemiyet adına propaganda yapma, beyannâme yazma ve taraf tar toplama işi vardı. Hareketin başarıya ulaşabilmesi için askerî bir dayanağa ihtiyaç duyan cemiyet kurucuları, Câfer-dem Paşa ve Râsim Bey gibi önemli mev-

kilerdeki kumandanları da aralarına almayı başarmışlardı. Hezargradlı Şeyh Feyzullah ile Kütahyalı Şeyh İsmâil gibi nüfuzlu kişiler ise halk desteğini sağlamak için cemiyete kaydedilmişti. Cemiyete üye olanlardan, "Süleymaniyeli Şeyh Ahmed ile aramdaki ahdi kabul ettim ve ben muâhid bir fedaiyim" ibaresi yazılı bir taahhütnâme alınıyordu.

Ancak cemiyetin kuruluşu, amacı ve faaliyetleri Mirlivâ Hasan Paşa tarafından hükûmete ihbar edildi. Kumanda ettiği birliklerden taraftar toplanması esnasında hadiseden haberdar olan Hasan Paşa ayrıca Ârif Bey tarafından cemiyete davet edildi. Paşa taraftar görünüp Ârif Bey'den bilgi aldı ve durumu Serasker Rızâ Paşa'ya bildirdi; aynı zamanda cemiyet üyelerini toplantıya çağırdı. Cemiyet, 16 Safer 1276 (14 Eylül 1859) tarihinde Kılıç Ali Paşa Camii'nde toplantı halinde iken hükûmet bir baskınla hepsini yakaladı. Cemiyetin açığa çıkmasını sağlayan Hasan Paşa ferikliğe terfi ettirildi. Suç üstü yakalanan suikast tertipçileri Çengelköy'deki Kuleli Kışlası'na (bugünkü Kuleli Askerî Lisesi merkez binası) konuldu. Soruşturma ve yargılama burada yapıldığından olay Kuleli Vak'ası adıyla tarihe geçti. Cemiyet üyelerinin yargılanması için Sadrazam Mehmed Emin Âlî Paşa başkanlığında Şeyhülislâm Mehmed Sâdeddin Efendi, Serasker Rızâ Paşa, Meclis-i Âlî-i Tanzimât Reisi Mehmed Paşa, Meclis-i Vâlâ Reisi Yûsuf Kâmil Paşa ve Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî Reisi Mustafa Zarîf Paşa'dan oluşan fevkalâde bir divân-ı mahsûs kuruldu. Mahkemenin kâtipliğini de o sırada Meclis-i Vâlâ ikinci kâtipliğinde bulunan Midhat Efendi (Paşa) yaptı. Birinci derecede suçlu bulunan Şeyh Ahmed Efendi, Ferik Hüseyin Dâim Paşa, Câfer-dem Paşa, Ârif Bey ve Binbaşı Râsim Bey idama mahkûm edildi. Diğerleri sırasıyla kürek, kalebind ve sürgün ceza-

Sultan
Abdülmecid'e
suikast
düzenleyenlerin
yargılandığı
Kuleli Kışlası'nın
Allom tarafından
yapılan gravürü
(R. Walsh -
Th. Allom,
Constantinople
and the Scenery
of the Seven
Churches of Asia
Minor,
London 1838,
II, lv. 76)

larına çarptırıldı. İdam cezaları Sultan Abdülmecid tarafından müebbet kalebendliğe çevrildi. Yalnız Câfer-dem Paşa, Bâb-ı Seraskerî'de sorgusu yapıp Kuleli Kışlası'na getirilirken kayıktan atlayarak intihar etti. Diğer sanıklardan ordu hizmetinde olanların ordudan atılarak hapis ve sürgün cezası ile cezalandırılmaları kararlaştırıldı. Bir kısmı Limni ve Rodos adalarına sürgün edildi.

Sorgulamalarından anlaşıldığına göre ayaklanma başlayınca elçiliklere, patrikhâneye ve şehir halkına hitaben Ârif Bey vasıtasıyla yazılan bildiriler dağıtılacak, Câfer-dem Paşa, Arnavut askerlerle kontrolü sağlamaya çalışacak, İmalât Meclisi Reisi Râsim Bey, fedai grubu ile telgraf tellerini keserek dışarı ile haberleşmeyi önleyecek, Tophâne müftüsü Bekir Efendi de gereken desteği sağlayacaktı. Ferik Hüseyin Dâim Paşa ise 1859 yılında Kafkasya'dan İstanbul'a göç eden ve o sırada işsiz durumda bulunan Çerkezler'i kolaylıkla ikna ederek cemiyet saflarına alacaktı. Cemiyet şeriat için çalıştığını ifade ederek ulemâ ve halkı da saflarına almayı planlamıştı.

1856 Islahat Fermanı ile gayri müslimlere tanınan haklardan rahatsız olanların başlattığı bu girişim gerçekleştirmeden bastırıldığı halde daha sonra Yeni Osmanlılar ve Genç Türkler unvanıyla ortaya çıkacak olan hareketler üzerinde etkili olmuştur. Nitekim Nâmık Kemal, Kuleli Vak'ası'nı bir hürriyet hareketi olarak yorumlamış, olayı düzenleyenlerin vekiller heyetince gizli şekilde muhâkeme edilmesinin Gülhane Hatt-ı Hümayunu'ndaki hukukî esaslara aykırı olduğunu ifade etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Defter-i Mühimme-i Mektûm*, nr. 10, s. 6-22; *Takvîm-i Vekâyi'*, nr. 574, 2 Cemâziyelevvel 1276; *Cerîde-i Havâdis*, nr. 961, 21 Rebîülâhîr 1276; *Tercümân-ı Ahvâl*, 10 Rebîülevvel 1278; Nâmık Kemal, "İnnallâhe ye'mürü bi'l-adli ve'l-ihsân", *Hürriyet*, nr. 30, 18 Kânûnusânî 1869; *Mir'ât-ı Hakikat* (Miroğlu), s. 35; Ahmed Midhat, *Üss-i İnkılâb*, İstanbul 1294, I, 74-75; Memduh Paşa, *Feverân-ı Ezmân*, 15 Teşri-nievvel 1324, s. 10; *Yeni Tasvîr-i Efkar*, nr. 4, 3 Haziran 1909; Ed. Engelhardt, *Türkiye ve Tanzimat* (trc. Ali Reşâd), İstanbul 1328, s. 548-549; Gazi Ahmed Muhtar Paşa, *Takvîmü's-sinîn* (haz. Yücel Dağlı – Hamit Pehlivanlı), Ankara 1993, s. 138; Ahmed Rasim, *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihî*, İstanbul 1328-30, IV, 2111-2112; Abdurrahman Şeref, *Tarih Musâhabeleri*, İstanbul 1340, s. 172; Uluğ İğdemir, *Kuleli Vak'ası Hakkında Bir Araştırma*, Ankara 1937; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1988, VI, 95-97; Danişmend, *Kronoloji*, IV, 188-190.

ZEKERİYA TÜRKMEN

KULLE

(القلة)

Eski bir ölççek.

Arap dilcilerine göre kulle, "kaldırıp taşımak" mânasındaki kull masdarından "güçlü bir erkeğin taşıyabileceği su küpü" anlamında isimdir (*Tâcû'l-'arûs*, "kll" md.). Akkadca kulliu veya kullû, İbrânîce kullîs, Süryânîce kulletâ kelimeleri "toprak (veya bronz) küp" anlamına gelmektedir (v. Soden, II, 926). Latince'de culleus / culeus, Grekçe'de koleos / kouleos "büyük su tulumu" demektir. Culleus ayrıca 20 amfora hacmindeki bir sıvı ölçüsünü ifade eder (Lewis, s. 487). Şehâbeddin el-Hafâcî önceki dilcilerden ayrılarak kulleyi Arapçalaşmış kelimeler arasında saymakta, ancak aslını belirtmemektedir (*Şifâ'ü'l-ğalîl*, s. 251). Arapça'da önceleri büyük su küpünü ifade etmek için kullanılan kelimenin zamanla bir sıvı ölçüsüne isim olduğu anlaşılmaktadır.

Bir hadiste iki kulle (kulleteyn) hacmindeki suyun necâset tutmayacağı belirtilmektedir (Wensinck, *el-Mu'cem*, "kulle" md.). İmam Şâfiî bu ölçünün Hecer kulesi olduğunu, İbn Cüreyc'in (ö. 150/767) gözlemine göre bunlardan her birinin 2 Hicaz kırbası veya biraz fazla su kaldırdığını söyledikten sonra söz konusu fazlalığın ihtiyaten yarım kırba şeklinde anlaşılması durumunda hadisteki kullenin yaklaşık hacminin 2,5 kırbaya eşitleneceğini belirtmiş (*el-Üm*, I, 4) ve bu yaklaşım özellikle Şâfiîler arasında genel kabul görmüştür. İbn Râhüye'ye (ö. 238/853) göre ise ilgili kulle yaklaşık 3 kırba veya 20 kovaya denktir. Bunun 500 Bağdat rıtlı ağırlığında su aldığı da ileri sürülmektedir. Ahmed b. Hanbel'den de 2 veya 2,5 kırbaya eşit olduğuna dair iki farklı görüş rivayet edilmiştir (İbnü'l-Münzir en-Nisâbü'rî, I, 262). Hecer kulesinin 2 $\frac{1}{3}$ kırba su aldığı da söylenmiştir. Muhammed b. Ahmed el-Hârizmî de (ö. 387/997) Araplar'a ait bir kap olan kullenin hadisçilere göre 2,5 büyük kırbaya denk geldiğini kaydeder (*Mefâtîhu'l-'ulûm*, s. 11). Hicaz kırbasının yaklaşık 100 Bağdat rıtlı su kaldırdığı hususunda görüş birliği vardır. Dolayısıyla 2,5 Hicaz kırbası hacmindeki kullenin ölçtüğü suyun ağırlığı şöyledir: 250 Bağdat rıtlı = $223\frac{3}{14}$ Mısır rıtlı = $53\frac{4}{7}$ Dimaşk rıtlı = $44\frac{9}{14}$ Halep rıtlı = $40\frac{5}{28}$ Kudüs rıtlı = $35\frac{5}{7}$ Ba'lebek rıtlı = 125 menâ = 22500 miskal = $32142\frac{6}{7}$ dirhem. Bu da 95,625 kg. suya tekabül eder. Abdürrezzâk es-San'â-

nî'ye göre 2 kulle 1 faraka eşitken (*el-Muşannef*, I, 79) Beyhakî'nin naklettiği bir rivayette 1 kulle 2 faraka denktir (*es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 263). Önceki kayıt bir istinsah hatası olmalıdır. Kullenin 250 Bağdat rıtlı veya 250 men su aldığına dair görüşleri aktaran Gazzâlî dilcilerin hilâfına kulleye bir devenin kaldırıp taşıyabilmesi sebebiyle bu ismin verildiğini ve nisbeten nârin olan Arap develerine ancak 160 menâ yüklenebileceğini, dolayısıyla Şâfiî fakihlerinden Zübeyr b. Ahmed ez-Zübeyrî (ö. 317/929) ve Abdullah b. Ahmed el-Kaf-fâl'in (ö. 417/1026) verdiği 150 menâlık değerin daha doğru sayılabileceğini ileri sürer (*el-Vasîf fi'l-mezheb*, I, 170). Söz konusu kulleteynin hacmi, üç boyutu da 1,25 el arşını olan kübe veya çapı 0,5, yüksekliği 2,5 arşın olan silindire eşittir. Dolayısıyla Hecer kulesinin hacmi küp için 96,299 dm³, silindir için 96,762 dm³ şeklinde hesaplanır. Her ikisi de yukarıdaki değere yakındır.

Hadis ve fıkıh âlimleri arasında tartışmalara konu olan ve yaklaşık teorik bir değeri temsil eden bu kulle dışında günlük hayatta genellikle sıvı yağ ölçmekte kullanılan kulleler daha küçük hacimlidir. Grek asıllı tabip Kustâ b. Lûkâ (ö. 300/912), Grek sıvı ölçüsü birimi medimnosa tekabül eden kullenin 4 kusta eşit olduğunu söyler (*Kitâb fi'l-vezn ve'l-keyl*, vr. 71^b-72^a). Bu ölçek (4 × 476,712 gr. =) 1,906848 kg. zeytinyağı veya (4 × 529,68 gr. =) 2,11872 kg. su alır. İbnü'l-Uhuvve Kahire kulesinin 120, şehir dışındakilerin ise 115 Kahire rıtlı yağ aldığı bildirir (*Me'âlimü'l-kurbe*, s. 333). İlgili rıtlı 144 dirhem olduğuna göre birincisi (120 × 144 × 2,833 =) 48,95424 kg., ikincisi (115 × 144 × 2,833 =) 46,91448 kg. şeklinde hesaplanır. Nusaybin metropoliti Eliya (ö.m. 1049), kullenin 10 feliceye eşit olup her biri 420 miskal-lik 30 Beled rıtlı, yani (30 × 420 × 4,414 =) 55,6164 kg. su kaldırdığını belirtir (*JRAS*, XII/1 [1880], s. 113). M. Henry Sauvaire bu bilgiye düştüğü notta Dârülbeyzâ zeytinyağı kulesinin 30 kg., Cedîde'ninkinin (Mazagan) 17,28 kg. ölçtüğünü kaydeder (a.g.e., a.y.). Fransa Ticaret Odası bülteninde verilen bilgilere ve Osmanlı Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi verilerine dayanan G. Young'a göre 1890'larda Şam zeytinyağı kulesi 26 okka = 33,356 kg., Trablus'unki 24,5 okka alırdı (*Corps de droit ottoman*, IV, 368, 374). J. G. Lorimer, Katîf'te hurma ölçüsü olarak kullanılan kullenin 2 Katîf mennine, yani 68,75 İngiliz pounduna (= 31,185 kg.) tekabül ettiğini bildirir (*De-lilü'l-Halîc*, II, 849).